

Zbornik sudske prakse

MIŠLJENJE NEZAVISNOG ODVJETNIKA
ATHANASIOSA RANTOSA
od 28. listopada 2021.¹

Predmet C-267/20

**AB Volvo,
DAF TRUCKS NV
protiv
Osobe RM**

(zahtjev za prethodnu odluku koji je uputila Audiencia Provincial – León (Provincijski sud u Leónu, Španjolska))

„Zahtjev za prethodnu odluku – Članak 101. UFEU-a – Direktiva 2014/104/EU – Postupci za naknadu štete prema nacionalnom pravu za povredu odredbi prava tržišnog natjecanja država članica i Europske unije – Nacionalno pravilo kojim se referentna točka za retroaktivnost utvrđuje s obzirom na datum izricanja sankcije, a ne na datum pokretanja postupka – Rok zastare koji se odnosi na izvanugovornu odgovornost – Kvantifikacija pretrpljene štete – Načela ekvivalentnosti i djelotvornosti”

I. Uvod

1. Ovaj se predmet odnosi na zahtjeve za prethodnu odluku koje su Sudu uputili nacionalni sudovi u pogledu tumačenja Direktive 2014/104/EU², koja se odnosi na postupke za naknadu štete zbog povrede odredbi prava tržišnog natjecanja.

2. Predmetni zahtjev za prethodnu odluku odnosi se na tumačenje članka 101. UFEU-a i članka 10. i 17. te članka 22. Direktive 2014/104.

3. Taj je zahtjev upućen u okviru spora između društava AB Volvo i DAF Trucks NV (u daljnjem tekstu: tuženici) i osobe RM (u daljnjem tekstu: tužitelj) u pogledu tužbe za naknadu štete koju je podnijela potonja osoba i čiji je cilj naknada štete nastale zbog povrede članka 101. UFEU-a, koju je utvrdila Europska komisija, a koju je počinio određen broj poduzetnika, među kojima su i tuženici.

¹ Izvorni jezik: francuski

² Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća od 26. studenoga 2014. o određenim pravilima kojima se uređuju postupci za naknadu štete prema nacionalnom pravu za kršenje odredaba prava tržišnog natjecanja država članica i Europske unije (SL 2014., L 349, str. 1.).

4. Na temelju ovog predmeta Sud će pojasniti područje primjene *ratione temporis* Direktive 2014/104, što je zadaća koja je prvi put provedena u presudama Cogeco Communications³ i Skanska Industrial Solutions i dr.⁴ Na taj način odgovori koje će Sud pružiti sudu koji je uputio zahtjev u ovom predmetu mogu imati utjecaj na sporove koji su trenutačno u tijeku pred nacionalnim sudovima u cijeloj Uniji i u kojima se ističe problematika primjene *ratione temporis* odredbi te direktive, osobito u okviru postupaka za naknadu štete koji se odnose na činjenice nastale prije stupanja na snagu navedene direktive.

II. Pravni okvir

A. Pravo Unije

1. Uredba (EZ) br. 1/2003

5. Člankom 25. stavkom 2. Uredbe (EZ) br. 1/2003⁵ predviđa se:

„Zastara počinje teći od dana počinjenja povrede propisa. No, u slučaju kontinuirane ili ponavljane povrede vrijeme zastare računa se od dana kada je prestala povreda propisa.”

6. U skladu s člankom 30. te uredbe, naslovljenim „Objavljivanje odluka”:

„1. Komisija objavljuje odluke koje je donijela na temelju članaka 7. do 10., te članaka 23. i 24.

2. Objave će sadržavati imena stranaka u postupku, bitne elemente iz sadržaja odluke te kazne ako su izrečene. Pri tome se uzima u obzir pravni interes poduzetnika na zaštitu tajnosti podataka koji se smatraju poslovnom tajnom.”

2. Direktiva 2014/104

7. U članku 10. Direktive 2014/104, naslovljenom „Zastara”, navodi se:

„1. Države članice u skladu s ovim člankom utvrđuju pravila koja se primjenjuju na zastaru za pokretanje postupaka za naknadu štete. Ta pravila određuju kada počinje teći zastara, njezino trajanje i okolnosti pod kojima se prekida ili ne teče.

2. Zastara ne počinje teći prije prestanka kršenja prava tržišnog natjecanja i prije nego što tužitelj sazna, ili se razumno može očekivati da zna za:

(a) postupanje i činjenicu da ono predstavlja kršenje prava tržišnog natjecanja;

(b) činjenicu da mu je kršenje prava tržišnog natjecanja nanijelo štetu; i

(c) identitet prekršitelja.

³ Presuda od 28. ožujka 2019. (C-637/17, u daljnjem tekstu: presuda Cogeco, EU:C:2019:263)

⁴ Vidjeti presudu od 14. ožujka 2019. (C-724/17, EU:C:2019:204).

⁵ Uredba Vijeća od 16. prosinca 2002. o provedbi pravila o tržišnom natjecanju koja su propisana člancima [101. i 102. UFEU-a] (SL 2003., L 1, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 8., svezak 1., str. 165. i ispravak SL 2016., L 173, str. 108.)

3. Države članice osiguravaju da zastara za pokretanje postupka za naknadu štete nastupa istekom najmanje pet godina.

4. Države članice osiguravaju zastoj ili, ovisno o nacionalnom pravu, prekid zastare ako tijelo nadležno za tržišno natjecanje poduzme radnje radi istrage ili postupka pred njim s obzirom na kršenje prava tržišnog natjecanja na koje se odnosi postupak za naknadu štete. Zastoj prestaje najranije godinu dana nakon što je odluka o kršenju postala pravomoćna ili nakon što je postupak na drugi način okončan.”

8. Člankom 17. te direktive, naslovljenim „Kvantifikacija štete”, predviđa se:

„1. Države članice osiguravaju da ni teret ni standard dokazivanja potreban za kvantifikaciju štete ne čini ostvarivanje prava na naknadu štete praktički nemogućim ili pretjerano teškim. Države članice osiguravaju da nacionalni sudovi imaju ovlast, u skladu s nacionalnim postupcima, procijeniti iznos štete ako je utvrđeno da je tužitelj pretrpio štetu, ali je praktički nemoguće ili pretjerano teško točno kvantificirati pretrpljenu štetu na temelju raspoloživih dokaza.

2. Presumira se da kršenja počinjena u obliku kartela uzrokuju štetu. Prekršitelj ima pravo obaranja te presumpcije.

3. Države članice osiguravaju da u postupcima za naknadu štete nacionalno tijelo nadležno za tržišno natjecanje na zahtjev nacionalnog suda može pomoći tom nacionalnom sudu u pogledu određivanja iznosa naknade štete u slučajevima kada to nacionalno tijelo nadležno za tržišno natjecanje takvu pomoć smatra primjerenom.”

9. U članku 21. navedene direktive, naslovljenom „Prenošenje”, njegovu stavku 1. predviđa se:

„Države članice do 27. prosinca 2016. donose zakone i druge propise potrebne za usklađivanje s ovom Direktivom. One Komisiji odmah dostavljaju tekst tih odredaba.

Kada države članice donose te mjere, one sadržavaju upućivanje na ovu Direktivu ili se na nju upućuje prilikom njihove službene objave. Načine tog upućivanja određuju države članice.”

10. U članku 22. iste direktive, naslovljenom „Vremenska primjena”, navodi se:

„1. Države članice osiguravaju da se nacionalne mjere, usvojene na temelju članka 21. radi usklađivanja s materijalnim odredbama ove Direktive, ne primjenjuju retroaktivno.

2. Države članice osiguravaju da se nacionalne mjere usvojene na temelju članka 21., osim onih iz stavka 1., ne primjenjuju na postupke za naknadu štete pokrenute pred nacionalnim sudom prije 26. prosinca 2014.”

B. Španjolsko pravo

11. U skladu s člankom 74. stavkom 1. Leya 15/2007 de Defensa de la Competencia (Zakon 15/2007 o zaštiti tržišnog natjecanja) od 3. srpnja 2007.⁶ (u daljnjem tekstu: Zakon 15/2007):

„Rok zastare za podnošenje tužbe za utvrđivanje odgovornosti zbog štete proizašle iz povrede prava tržišnog natjecanja iznosi pet godina.”

12. Člankom 76. stavkom 2. Zakona 15/2007 predviđa se:

„Ako se utvrdi da je tužitelj pretrpio štetu, ali je praktički nemoguće ili pretjerano otežano točno kvantificirati pretrpljenu štetu na temelju dostupnih dokaza, sudovi su ovlašteni procijeniti iznos naknade štete.”

13. U prvoj prijelaznoj odredbi Real Decreto-leya 9/2017 (Kraljevska uredba sa zakonskom snagom 9/2017), naslovljenoj „Prijelazno uređenje u području postupaka za naknadu štete nastale zbog povrede prava tržišnog natjecanja država članica i Europske unije”, navodi se:

„1. Odredbe članka 3. ove Kraljevske uredbe sa zakonskom snagom ne primjenjuju se retroaktivno.

2. Odredbe članka 4. ove Kraljevske uredbe sa zakonskom snagom primjenjuju se samo na postupke pokrenute nakon njezina stupanja na snagu.”

14. Člankom 1902. Códiga Civil (Gradanski zakonik) određuje se:

„Svatko tko svojim postupanjem ili propustom prouzroči štetu drugom, zbog nepažnje ili nemara, dužan je nadoknaditi prouzročenu štetu.”

III. Glavni postupak, prethodna pitanja i postupak pred Sudom

15. Tijekom 2006. i 2007. tužitelj je kupio tri kamiona koja su proizveli tuženici.

16. Komisija je 19. srpnja 2016. donijela Odluku C(2016) 4673 *final* u vezi s postupkom na temelju članka 101. [UFEU-a] i članka 53. Sporazuma o EGP-u (Predmet AT.39824 – Kamioni) (u daljnjem tekstu: Komisijina odluka)⁷ i objavila je priopćenje za medije u tom pogledu (u daljnjem tekstu: priopćenje za medije).

17. Tom je odlukom Komisija utvrdila da je nekoliko međunarodnih proizvođača kamiona, među kojima su i tuženici, povrijedilo članak 101. UFEU-a i članak 53. Sporazuma o EGP-u, time što su se dogovorili, s jedne strane, o određivanju cijena i povećanju bruto cijena u Europskom gospodarskom prostoru (EGP) za kamione težine između 6 i 16 tona („kamioni srednje težine”) ili težine veće od 16 tona („teški kamioni”) i, s druge strane, o vremenskim planovima i prosljeđivanju troškova za uvođenje tehnologija s niskim razinama emisija u skladu sa zahtjevima normi za emisije Euro 3 do Euro 6. Što se tiče tuženikâ, povreda je trajala od 17. siječnja 1997. do 18. siječnja 2011.

⁶ BOE br. 159, od 4. srpnja 2007., str. 28848.

⁷ Usto, Komisijina kazna nije konačna za jednog od poduzetnika koji je osporava u okviru tužbe pred Općim sudom (Scania i dr./Komisija (T-799/17)), koja je podnesena 11. prosinca 2017.

18. Tužitelj je 1. travnja 2018. Juzgadu de lo Mercantil de León (Trgovački sud u Leónu, Španjolska) podnio tužbu protiv tuženika. Tom se tužbom traži naknada štete koju je tužitelj pretrpio zbog protutržišnih praksi tih dvaju društava. Navedena tužba temelji se, najprije, na relevantnim odredbama Zakona 15/2007, kako je izmijenjen nakon prenošenja Direktive 2014/104, i, podredno, na članku 1902. Građanskog zakonika kojim se uređuje opći sustav izvanugovorne građanske odgovornosti. Ta tužba u odnosu na tuženike predstavlja tužbu za naknadu štete koja je podnesena nakon Komisijine konačne odluke kojom se utvrđuje povreda članka 101. UFEU-a (takozvana „follow-on” tužba za utvrđivanje odgovornosti).

19. Presudom od 15. listopada 2019. prvostupanjski sud Juzgado de lo Mercantil de León (Trgovački sud u Leónu) djelomično je prihvatio zahtjev za naknadu štete i naložio tuženicima da tužitelju plate naknadu u visini 15 % kupovne cijene kamionâ, uvećanu za zakonske kamate, a da pritom tim društvima nije naložio snošenje troškova. Konkretnije, taj je sud odbio tužbeni razlog koji se temelji na zastari tužbe koji su istaknuli tuženici zbog toga što je, među ostalim, primjenjiv rok zastare od pet godina predviđen u članku 74. stavku 1. Zakona 15/2007, kojim se prenosi članak 10. stavak 3. Direktive 2014/104. Usto, navedeni je sud primijenio presumpciju štete prouzročene povredama počinjenim u obliku kartela predviđenog u članku 17. stavku 2. te direktive, prenesenom u članak 76. stavak 3. Zakona 15/2007 i upotrijebio je ovlast za sudsku procjenu štete predviđenu u članku 17. stavku 1. navedene direktive, prenesenom u članak 76. stavak 2. Zakona 15/2007, uz obrazloženje da su te dvije odredbe postupovne prirode u okviru uređenja tereta dokazivanja.

20. Tuženici su podnijeli žalbu protiv te presude Audienciji Provincial de León (Provincijski sud u Leónu, Španjolska), pri čemu su tvrdili da se na tužbu primjenjuje opći sustav izvanugovorne odgovornosti iz članka 1902. španjolskog Građanskog zakonika, u skladu s kojim se na tužbe podnesene na temelju tog članka primjenjuje rok zastare od jedne godine predviđen u članku 1968. stavku 2. tog zakonika. Prema mišljenju tuženikâ, taj je rok počeo teći od datuma objave priopćenja za medije, odnosno 19. srpnja 2016., te je stoga istekao jer je zahtjev za naknadu štete podnesen 1. travnja 2018. Tuženici su smatrali i da ne postoji nikakav dokaz o uzročnoj vezi između ponašanja opisanog u Komisijinoj odluci i povećanja cijene kamiona koje je kupio tužitelj i da, s obzirom na to da je članak 1902. navedenog Građanskog zakonika primjenjiv na tužbu, ako tužitelj ne može dokazati štetu koju je pretrpio, zahtjev treba odbiti.

21. U tim je okolnostima Audiencia Provincial León (Provincijski sud u Leónu) odlučila prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:

- „1. Treba li članak 101. UFEU-a i načelo djelotvornosti tumačiti na način da im se protivni tumačenje nacionalnog pravila prema kojem se rok za pokretanje postupka od pet godina predviđen člankom 10. Direktive [2014/104] kao i člankom 17. [te direktive] o sudskoj procjeni štete ne primjenjuje retroaktivno, a prema kojem se retroaktivnost utvrđuje s obzirom na datum izricanja kazne, a ne na datum pokretanja postupka?
2. Treba li članak 22. stavak 2. Direktive [2014/104] i pojam ‚retroaktivni učinak’ tumačiti na način da se njezin članak 10. primjenjuje na tužbu poput one o kojoj je riječ u glavnom postupku, koja se, iako je podnesena nakon stupanja na snagu Direktive i provedbenih propisa, ipak odnosi na ranije činjenice ili sankcije?

3. Treba li pri primjeni odredbe poput one iz članka 76. [Zakona 15/2007] članak 17. Direktive [2014/104] o sudskoj procjeni štete tumačiti na način da je riječ o postupovnom pravilu koje se primjenjuje na glavni postupak koji je pokrenut nakon stupanja na snagu nacionalnog provedbenog propisa?”

22. Tijekom prethodnog postupka pred Sudom, tužitelj, tuženici, španjolska i estonska vlada kao i Komisija podnijeli su pisana očitovanja. Sve su te stranke, osim estonske vlade, također u određenom roku odgovorile u pisanom obliku na pitanja koja im je Sud uputio na temelju članka 61. stavka 1. Poslovnika Suda.

IV. Analiza

A. Uvodne napomene

23. U ovom se predmetu (nazvanom „Kamioni”) postavljaju složena i osjetljiva pravna pitanja koja se odnose na privremenu primjenu određenih odredbi Direktive 2014/104 na tužbu za naknadu štete koja se, iako je podnesena nakon stupanja na snagu te direktive i nacionalnih odredbi o prenošenju, odnosi na povredu koja je prestala prije stupanja na snagu navedene direktive i tih nacionalnih odredbi.

24. Valja podsjetiti na to da je povreda članka 101. UFEU-a, koja je dovela do tužbe za naknadu štete, počinjena između 1997. i 2011. Ona je predmet odluke koju je Komisija donijela 19. srpnja 2016. Verzija koja nije klasificirana oznakom tajnosti i sažetak te odluke objavljeni su 6. travnja 2017.

25. Što se tiče Direktive 2014/104, podsjećam na to da je ona stupila na snagu 26. prosinca 2014. i da je njezin rok za prenošenje istekao 31. prosinca 2016. Ta je direktiva 26. svibnja 2017. prenesena u španjolsko pravo.

26. Tužba za naknadu štete je pak podnesena nakon stupanja na snagu nacionalnih odredbi koje proizlaze iz Direktive 2014/104, odnosno 1. travnja 2018.

27. Valja istaknuti i da je Kraljevina Španjolska osigurala prijenos Direktive 2014/104 donošenjem Kraljevske uredbe sa zakonskom snagom 9/2017. Svojim člancima 3. i 4. tom se kraljevskom uredbom sa zakonskom snagom zadržala razlika između materijalnih i postupovnih odredbi. Člankom 3. navedene kraljevske uredbe sa zakonskom snagom provode se materijalne odredbe Direktive 2014/104 (uključujući one koje se odnose na zastaru i kvantifikaciju štete, odnosno koje su preuzete u članku 10. i članku 17. stavku 1. te direktive) izmjenom Zakona 15/2007 (novi članci 74. i 76. tog zakona). Člankom 4. Kraljevske uredbe sa zakonskom snagom 9/2017 provode se postupovne odredbe Direktive 2014/104 izmjenom Leya de Enjuiciamiento Civil (Zakon o građanskom postupku).

28. Stoga se sporne točke u ovom predmetu odnose na pravni sustav koji je primjenjiv, s jedne strane, na zastaru tužbe koju je podnio tužitelj (i konkretnije na trajanje i datum početka roka zastare) i, s druge strane, na procjenu i kvantifikaciju pretrpljene štete.

29. Predlažem da se kao prvo odgovori na drugo i treće pitanje s obzirom na to da se ta pitanja odnose na obveze država članica koje proizlaze iz Direktive 2014/104 i koje se u ovom kontekstu mogu smatrati kao *lex specialis*, zatim, kao drugo, na prvo pitanje koje se odnosi na obveze koje imaju države članice na temelju načelâ primarnog prava čije je pojašnjenje relevantno samo ako se predmetna obveza ne može izvesti iz posebnih odredbi te direktive.

B. Drugo i treće prethodno pitanje

30. Svojim drugim i trećim prethodnim pitanjem sud koji je uputio zahtjev pita o vremenskoj primjeni članka 10. i 17. Direktive 2014/104, u smislu njezina članka 22., na tužbu za naknadu štete koju je tužitelj podnio protiv tuženikâ i o materijalnoj ili postupovnoj prirodi pravila koja proizlaze iz te direktive.

31. S obzirom na to da su ta dva pitanja usko povezana, smatram da ih treba ispitati zajedno. Naime, tek se nakon zajedničke analize tih dvaju pitanja može dati koristan odgovor na svako od njih.

1. Tumačenje retroaktivnog učinka predviđenog u članku 22. stavku 1. Direktive 2014/104 i vremenska primjena „materijalnih” odredbi te direktive

32. U skladu s člankom 22. stavkom 1. Direktive 2014/104, države članice osiguravaju da se nacionalne mjere, usvojene na temelju njezina članka 21. radi usklađivanja s materijalnim odredbama navedene direktive, ne primjenjuju retroaktivno.

33. Sud koji je uputio zahtjev dvoji u pogledu tumačenja priloga „retroaktivno” koji je upotrijebljen u toj odredbi. Konkretnije, sud koji je uputio zahtjev pita odnosi li se retroaktivni učinak, kao prvo, na datum povrede prava tržišnoga natjecanja zbog kartela, kao drugo, na datum kad je Komisija izrekla sankciju ili pak, ovisno o slučaju, kao treće, na datum pokretanja postupka za naknadu štete.

34. Podsjećam na to da se, prema ustaljenoj sudskoj praksi, novo pravno pravilo primjenjuje počevši od stupanja na snagu akta kojim je ono uspostavljeno te se, iako se ne primjenjuje na pravne situacije nastale i konačno okončane za vrijeme važenja prethodnog zakona, primjenjuje na buduće učinke tih situacija kao i na nove pravne situacije (načelo zabrane retroaktivnosti pravnih akata)⁸. Drukčije vrijedi, samo u slučaju kad se uz novo pravilo donesu posebne odredbe kojima se izričito određuju uvjeti njegove vremenske primjene⁹.

35. Iz ustaljene sudske prakse proizlazi i da, kako bi se zajamčilo poštovanje načelâ pravne sigurnosti i zaštite legitimnih očekivanja, materijalne odredbe prava Unije treba tumačiti na način da se primjenjuju na okolnosti nastale prije njihova stupanja na snagu samo u mjeri u kojoj iz njihova teksta, svrhe ili strukture jasno proizlazi da im treba pripisati takav učinak¹⁰.

⁸ Vidjeti presude od 14. travnja 1970., Brock (68/69, EU:C:1970:24, t. 7.) i od 10. srpnja 1986., Licata/CES (270/84, EU:C:1986:304, t. 31.).

⁹ Presude od 16. prosinca 2010., Stichting Natuur en Milieu i dr. (C-266/09, EU:C:2010:779, t. 32.); od 26. ožujka 2015., Komisija/Moravia Gas Storage (C-596/13 P, EU:C:2015:203, t. 32.) kao i od 15. siječnja 2019., E. B. (C-258/17, EU:C:2019:17, t. 50.)

¹⁰ Vidjeti presude od 24. ožujka 2011., ISD Polska i dr./Komisija (C-369/09 P, EU:C:2011:175, t. 98. i navedena sudska praksa) i od 11. prosinca 2008., Komisija/Freistaat Sachsen (C-334/07 P, EU:C:2008:709, t. 44. i navedena sudska praksa).

36. Međutim, Direktiva 2014/104 sadržava posebna pravila koja se odnose na uvjete njezine vremenske primjene. Stoga je vremensko područje primjene te direktive ograničeno njezinim člankom 22., u kojem se utvrđuje razlika između „materijalnih odredbi”, koje se ne primjenjuju retroaktivno¹¹, i „[odredbi] osim onih iz stavka 1. [tog članka 22.]” (u daljnjem tekstu: postupovne odredbe), koje se primjenjuju u okviru postupaka koji su pokrenuti nakon stupanja na snagu navedene direktive (odnosno 26. prosinca 2014.)¹².

37. Na taj način tekst članka 22. stavka 1. Direktive 2014/104 odražava opće načelo koje je utvrdio Sud u skladu s kojim se materijalna pravila, za razliku od postupovnih pravila koja se općenito primjenjuju na sve sporove koji su u tijeku u trenutku njihova stupanja na snagu, obično tumače na način da se u načelu ne odnose na „situacije okončane” prije njihova stupanja na snagu¹³.

38. Stoga sad valja ispitati trenutak u kojem je zakonska situacija okončana u takozvanom predmetu „Kamioni” i, konkretnije, je li nastala prije ili nakon stupanja na snagu Direktive 2014/104 i njezina roka za prenošenje.

39. U tom pogledu napominjem da je Sud u presudama Cogeco i Skanska Industrial Solutions i dr.¹⁴ smatrao da Direktiva 2014/104 nije primjenjiva *ratione temporis* na „činjenice” nastale prije donošenja i stupanja na snagu te direktive a da pritom nije pojasnio odnosi li se to upućivanje samo na povredu ili je se njime uzelo u obzir i odluku koju su donijela tijela nadležna za tržišno natjecanje kao i postupak za naknadu štete. Podsjećam na to da, za razliku od prethodno navedenih predmeta, u kojima su postupci za naknadu štete provedeni prije stupanja na snagu Direktive 2014/104, u ovom je predmetu postupak za naknadu štete pokrenut nakon stupanja na snagu te direktive i na temelju Zakona 15/2007 kojim se prenosi navedena direktiva¹⁵.

40. Tuženici tvrde da, u svrhu određivanja materijalnih pravila primjenjivih na navodnu štetu prouzročenu povredom prava tržišnog natjecanja, trenutak u kojem je situacija okončana jest trenutak u kojem je navedena šteta prouzročena, odnosno trenutak u kojem je tužitelj tijekom razdoblja u kojem je utvrđena povreda kupio predmetne kamione.

41. Tužitelj pak tvrdi da je njegova pravna situacija okončana u trenutku pokretanja postupka za naknadu štete. Stoga je Direktiva 2014/104 primjenjiva u cijelosti a da se pritom ne postavlja pitanje retroaktivnosti.

42. Sud koji je uputio zahtjev pak pita i o mogućnosti da se uzme u obzir treća točka za računanje vremena kako bi se utvrdio trenutak u kojem je pravna situacija okončana, odnosno datum kad je izrečena sankcija zbog povrede prava tržišnog natjecanja.

43. Najprije primjećujem da tekst članka 22. Direktive 2014/104 stvara sumnje u pogledu vremenskog područja primjene određenim odredbi te direktive. Konkretnije, tim se člankom ne utvrđuje koje su – među odredbama navedene direktive – „materijalne” ili „postupovne” prirode. Usto, doseg zabrane retroaktivne primjene materijalnih odredbi nije dovoljno jasno utvrđen. To je

¹¹ Vidjeti članak 22. stavak 1. Direktive 2014/104.

¹² Vidjeti članak 22. stavak 2. Direktive 2014/104.

¹³ Vidjeti presude od 24. ožujka 2011., ISD Polska i dr./Komisija (C-369/09 P, EU:C:2011:175, t. 98. i navedena sudska praksa) i od 11. prosinca 2008., Komisija/Freistaat Sachsen (C-334/07 P, EU:C:2008:709, t. 44. i navedena sudska praksa).

¹⁴ Presuda od 14. ožujka 2019. (C-724/17, EU:C:2019:204).

¹⁵ Osim toga, kao što je to navedeno u točki 24. ovog mišljenja, Komisijina odluka u takozvanom predmetu „Kamioni” donesena je nakon stupanja na snagu Direktive 2014/104, ali prije roka za njezino prenošenje, dok je objava sažetka Komisijine odluke u *Službenom listu Europske unije* i verzije Komisijine odluke koja nije klasificirana oznakom tajnosti na internetskoj stranici Komisijine Glavne uprave za tržišno natjecanje bila nakon roka za prenošenje navedene direktive, ali prije njezina prenošenja u španjolsko pravo Zakonom 15/2007.

dovelo do različitih pristupa među državama članicama u okviru prenošenja iste direktive, što bi moglo naštetiti cilju osiguranja ujednačene primjene prava tržišnog natjecanja u Uniji¹⁶ i zahtjevu pravne sigurnosti¹⁷.

44. Osim toga smatram da, kad bi se uzelo u obzir tužiteljevo tumačenje, to bi dovelo do retroaktivne primjene materijalnih odredbi za koje zakonodavac Unije nije predvidio retroaktivni učinak. Tako bi nastala situacija kojom bi se ugrozili ciljevi predvidljivosti i ujednačenosti koji se nastoje ostvariti člankom 22. stavkom 1. Direktive 2014/104. Međutim, takvo tumačenje moglo bi „oživjeti” zahtjeve koji su već potencijalno zastarjeli prije stupanja na snagu nacionalnog propisa kojim se Direktiva prenosi¹⁸.

45. Što se tiče kriterija datuma na koji je Komisija izrekla sankciju, priznajem da se, s obzirom na činjenicu da se ovaj predmet odnosi na privatnu provedbu prava tržišnog natjecanja (*private enforcement*) i, konkretnije, tužbu za naknadu štete zbog povrede prava tržišnog natjecanja koju je utvrdilo tijelo nadležno za tržišno natjecanje (takozvana „follow-on” tužba za utvrđivanje odgovornosti), može postaviti pitanje ne treba li kriterij koji se primjenjuje za utvrđivanje trenutka u kojem je pravna situacija okončana povezati s donošenjem Komisijine odluke kojom je utvrđena povreda. Naime, u okviru takozvane „follow-on” tužbe za utvrđivanje odgovornosti pravna situacija oštećene stranke nije samo povezana s povredom koju je utvrdilo tijelo nadležno za tržišno natjecanje, nego i nužno ovisi o tom utvrđenju, što predstavlja prethodnu fazu koja je ključna kako bi ta stranka mogla ostvariti svoje pravo na naknadu štete.

46. U tom pogledu napominjem da uzimanje samo datuma kad je šteta pretrpljena ili datuma kad je izrečena sankcija kao referentne točke za utvrđivanje trenutka u kojem je okončana pravna situacija svakako predstavlja relevantan pristup u okviru javne provedbe članka 101. UFEU-a (*public enforcement*), kao što se to navodi u članku 25. Uredbe br. 1/2003, ili u okviru postupaka za naknadu štete pokrenutih pred nacionalnim sudovima, neovisno o postojanju odluke tijela nadležnog za tržišno natjecanje kojom se utvrđuje povreda (*stand-alone actions*), ali eventualno može biti izvan konceptualnog i kontekstualnog okvira takozvanih *follow-on* tužbi za utvrđivanje odgovornosti, kojima se pretpostavlja postojanje odluke tijela nadležnog za tržišno natjecanje i u okviru kojih se potonja odluka upotrebljava kao temelj tužbe.

47. Iako se prethodni argument čini razumnim, ipak se ne može prihvatiti.

48. Kao prvo, valja napomenuti da opće načelo zabrane retroaktivnosti proizlazi iz načela pravne sigurnosti. Cilj zahtjeva koji proizlazi iz načela pravne sigurnosti osobito je zajamčiti da na osobe na koje se primjenjuje pravo Unije ne utječe zakonodavstvo koje nije „jasno i predvidljivo”¹⁹. Stoga je po uzoru na sankcije prava tržišnog natjecanja Unije koje se izriču u okviru javne provedbe članka 101. UFEU-a cilj zabrane retroaktivnosti novih materijalnih pravila koja se odnose na postupke za naknadu štete osigurati da počinitelj povrede može predvidjeti posljedice počinjenja nezakonite radnje i, konkretno, mogući opseg svoje odgovornosti na temelju materijalnih pravila koja su na snazi u trenutku povrede. Iz toga slijedi da članak 22. stavak 1. Direktive 2014/104

¹⁶ Vidjeti uvodnu izjavu 34. Direktive 2014/104.

¹⁷ U tom pogledu primjećujem da pitanje primjene *ratione temporis* novog sustava zastare predviđenog u članku 10. Direktive 2014/104 savršeno dočarava tu problematiku s obzirom na različite pristupe u prenošenju koje imaju države članice.

¹⁸ Vidjeti mišljenje nezavisne odvjetnice J. Kokott u predmetu Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, t. 63.).

¹⁹ Presuda od 12. studenoga 1981., Meridionale Industria Salumi i dr. (spojeni predmeti 212/80 do 217/80, EU:C:1981:270, t. 10.)

odražava sudsku praksu Suda kojom se osobama jamči predvidljivost materijalnih pravila kojima se određuje odgovornost za štetu koja proizlazi iz povreda prava tržišnog natjecanja, čime se tako zabranjuje retroaktivna primjena materijalnih odredbi²⁰.

49. Stoga je u području postupaka za naknadu štete zbog povrede prava tržišnog natjecanja relevantna činjenična situacija za određivanje primjene *ratione temporis* nacionalnih odredbi donesenih radi usklađivanja s materijalnim odredbama Direktive 2014/104 kojima se određuje postojanje izvanugovorne odgovornosti nastanak štetnih događaja koji uzrokuju uvjete odgovornosti koji su ovom predmetu ispunjeni prije stupanja na snagu nacionalnog zakonodavstva o prenošenju. Konkretnije, u okviru takozvanih „follow-on” tužbi za utvrđivanje odgovornosti, iako je točno da su poduzetnici koji su sudjelovali u kartelu kao što je onaj u ovom slučaju mogli predvidjeti da njihovo vlastito ponašanje predstavlja povredu prava tržišnog natjecanja koju može sankcionirati tijelo nadležno za tržišno natjecanje i da je potencijalno moglo dovesti do toga da oštećene stranke mogu zatražiti naknadu za pretrpljenu štetu, te se tužbe ipak trebaju urediti materijalnim odredbama koje su na snazi u trenutku počinjenja povrede. To je stajalište uostalom potvrđeno Direktivom 2014/104²¹ kao i sudskom praksom Suda u skladu s kojom se, s obzirom na nepostojanje odredbi prava Unije, postupci za naknadu štete uređuju nacionalnim pravilima i postupcima država članica²². Međutim, želim naglasiti da se time ne dovodi u pitanje pravo oštećenih stranaka na naknadu za pretrpljenu štetu. Naime, kao što je to objašnjeno u točkama 93. i 94. ovog mišljenja, to je pravo zajamčeno primarnim pravom Unije i osobito načelom djelotvornosti iz članka 101. UFEU-a.

50. Kao drugo, utvrđivanje datuma kad je počinjena povreda predstavlja jasan, objektivan i provjerljiv kriterij koji bi omogućio da se osigura dosljedna primjena materijalnih odredbi Direktive 2014/104 i jedan je od temeljnih ciljeva te direktive²³.

51. Kao treće, valja napomenuti i da se čini da je velik broj država članica u okviru prenošenja Direktive 2014/104 manje ili više izričito utvrdio da se materijalne odredbe te direktive ne primjenjuju na situacije kao što su one u glavnom postupku u kojoj je šteta pretrpljena zbog povrede nastala prije roka za prenošenje navedene direktive ili stupanja na snagu nacionalne odredbe kojom se prenosi ista direktiva. Čini se da se španjolski zakonodavac odlučio za takav model predviđajući da, iako se postupovne odredbe primjenjuju samo na postupke uvedene nakon stupanja na snagu Kraljevske uredbe sa zakonskom snagom o prenošenju Direktive 2014/104 (to jest od 27. svibnja 2017.), materijalne se odredbe ne primjenjuju „retroaktivno”, odnosno na činjenice nastale prije datuma prenošenja Direktive 2014/104. Komisija uostalom nije dovela takav pristup u pitanje u okviru svojeg izvješća o provedbi te direktive²⁴.

52. S obzirom na prethodno navedeno, prema mojem mišljenju, ako se „postupovne” odredbe Direktive 2014/104 primjenjuju na glavni predmet, odredbe koje se kvalificiraju kao „materijalne” nemaju retroaktivni učinak i ne primjenjuju se.

²⁰ Vidjeti presudu od 14. veljače 2012., Toshiba Corporation i dr. (C-17/10, EU:C:2012:72, t. 50. i 51. kao i navedenu sudsku praksu).

²¹ Vidjeti uvodnu izjavu 11. Direktive 2014/104.

²² Vidjeti presudu od 20. rujna 2001., Courage i Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465, t. 31.).

²³ Vidjeti uvodnu izjavu 34. Direktive 2014/104.

²⁴ Vidjeti „Izvješće o provedbi Direktive koja se odnosi na postupke za naknadu štete” od 14. prosinca 2020.

2. Određivanje materijalnih i postupovnih odredbi iz članka 22. Direktive 2014/104

53. Podsjećam na to da se drugo i treće pitanje odnose na obveze koje imaju države članice na temelju članka 22. Direktive 2014/104 u vezi s vremenskim područjem primjene odredbi te direktive o roku zastare (članak 10.), na ovlašćivanje nacionalnih sudova da procijene iznos štete (članak 17. stavak 1.) i na oborivu presumpciju o šteti uzrokovanoj kartelima (članak 17. stavak 2.).

54. Dakle, sud koji je uputio zahtjev pita se jesu li gore navedene odredbe materijalne odredbe u smislu članka 22. navedene direktive i primjenjuju li se na tužbu za naknadu štete poput one o kojoj je riječ u glavnom postupku.

a) Manevarski prostor država članica u određivanju materijalnih i postupovnih odredbi Direktive 2014/104

55. Najprije valja odrediti raspoložu li države članice slobodom da kvalificiraju pravila koja su donesena kako bi se osiguralo prenošenje Direktive 2014/104 kao materijalna ili postupovna pravila.

56. Španjolska i estonska vlada smatraju da treba odgovoriti potvrdno na to pitanje. Stoga te vlade tvrde da se, s obzirom na to da pitanje zastare postupaka za naknadu štete nije cjelovito usklađeno na razini prava Unije, prepušta nacionalnom pravnom poretku da kvalificira pravila kojima se uređuje ta zastara materijalnih ili postupovnih pravila.

57. Estonska vlada tvrdi i da države članice imaju postupovnu autonomiju kojom im se daje manevarski prostor u provedbi Direktive 2014/104 koji je Sud dužan poštovati pod uvjetom da država članica poštuje načela ekvivalentnosti i djelotvornosti. Prema mišljenju te vlade, kvalifikacija pravila kao „materijalnog” ili „postupovnog” nakon stupanja na snagu te direktive predstavlja neprihvatljivu intervenciju u postupovnoj autonomiji država članica.

58. Suprotno tomu, Komisija i jedan od tuženika smatraju da pitanje koje su odredbe Direktive 2014/104 materijalne a koje to nisu treba ocijeniti s obzirom na pravo Unije, a ne s obzirom na zahtjeve primjenjivog nacionalnog prava.

59. Slažem se s potonjim stajalištem.

60. Kao prvo, valja utvrditi da, iako se člankom 22. Direktive 2014/104 ne utvrđuje koje su odredbe materijalne, a koje su postupovne, u tom se članku izričito upućuje na „materijaln[e] odredb[e] ove Direktive”, što očito znači da je priroda odredbi posebno pitanje prava Unije.

61. Kao drugo, podsjećam na to da je jedan od glavnih ciljeva Direktive 2014/104 želja da se osigura dosljedna primjena prava tržišnog natjecanja Unije, poveća djelotvornost postupaka za naknadu štete u tom području, kao i da se osigura učinkovita i dosljedna primjena članaka 101. i 102. UFEU-a²⁵. Međutim, prepuštanje takve odluke državama članicama moglo bi dovesti do nedosljedne i neujednačene primjene odredbi te direktive u različitim pravnim porecima, što bi bilo protivno prethodno navedenim ciljevima. Suprotno tomu, kad bi se smatralo da se pravom Unije treba odrediti koje su odredbe navedene direktive materijalne a koje to nisu, to bi omogućilo povećanje pravne sigurnosti te spriječilo i odvratilo osobe koje su pretrpjele štetu zbog povrede pravila prava tržišnog natjecanja od toga da pokrenu postupak za naknadu štete pred

²⁵ Vidjeti uvodnu izjavu 34. Direktive 2014/104.

posebnim sudom koji je odabran jer će taj postupak dovesti do primjene materijalnih i postupovnih pravila koja su povoljnija za njihove interese od onih koja bi mogao primijeniti drugi nacionalni sud. Drugim riječima, taj bi pristup omogućio da se izbjegne *forum shopping*.

62. Kao treće, napominjem da, čak i kad bi se priznalo da je zakonodavac Unije prepustio državama članicama odabir da odrede koje su odredbe materijalne ili postupovne, taj izbor ipak treba provesti u skladu s općim načelima prava Unije kao i načelom djelotvornosti prava tržišnog natjecanja kako bi se osigurao učinkovit sustav privatne provedbe povrede prava tržišnog natjecanja.

63. Stoga smatram da valja ispitati drugo i treće pitanje polazeći od pretpostavke u skladu s kojom je određivanje prirode odredbi Direktive 2014/104 pitanje koje se uređuje pravom Unije.

b) Pravila kojima se uređuju rokovi zastare u skladu s člankom 10. Direktive 2014/104

64. Valja napomenuti da je španjolski zakonodavac, kao i članak 17. Direktive 2014/104, prenio članak 10. te direktive u španjolsko pravo kao materijalnu odredbu koja nema retroaktivni učinak.

65. Podsjećam na to da je nezavisna odvjetnica J. Kokott iznijela svoje rasuđivanje o kvalifikaciji članka 10. Direktive 2014/104 u svojem mišljenju u predmetu Cogeco, pri čemu je smatrala da nije riječ o isključivo postupovnoj odredbi²⁶.

66. Osim toga, Sud je također proglasio da je, za razliku od postupovnih rokova, rok zastare obuhvaćen materijalnim pravom jer je njegova svrha zaštititi oštećenu osobu, koja treba imati dovoljno vremena za prikupljanje odgovarajućih informacija radi podnošenja mogućeg pravnog lijeka, kao i osobu odgovornu za štetu, tako da se izbjegne to da oštećena osoba može neograničeno odgađati ostvarivanje svojeg prava na naknadu štete²⁷.

67. Napominjem i da je pitanje roka zastare obuhvaćeno materijalnim pravom u većini nacionalnih prava i da je zbog toga članak 10. Direktive 2014/104 prenesen kao materijalna odredba u većini država članica²⁸.

68. U tom pogledu valja pojasniti da se čini da, za razliku od drugih država članica²⁹, španjolski zakonodavac nije predvidio posebne prijelazne odredbe što se tiče područja primjene *ratione temporis* novih pravila o zastari.

69. S obzirom na prethodno navedeno, predlažem da se na drugo prethodno pitanje odgovori da članak 22. stavak 2. Direktive 2014/104 treba tumačiti na način da se članak 10. te direktive ne primjenjuje na postupak za naknadu štete koji se, iako je pokrenut nakon stupanja na snagu navedene direktive i nacionalnih odredbi o prenošenju, odnosi na činjenice i sankcije koje su prethodile stupanju na snagu tih odredbi.

²⁶ Vidjeti mišljenje nezavisne odvjetnice J. Kokott u predmetu Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, t. 61.).

²⁷ Presuda od 8. studenoga 2012., Evropski Dinamiki/Komisija (C-469/11 P, EU:C:2012:705, t. 52. i t. 53.)

²⁸ Thomas, B., i Aubin, F., in Amaro, R. (ed.), *Private Enforcement of Competition Law in Europe*, 1. izdanje, Bruxelles, Bruylant, 2021., „Chapter 7 - Limitation period”, str. 165.

²⁹ Vidjeti primjerice pristup koji je primijenila Francuska u članku 12. stavku 2. Rješenja br. 2017-303 od 9. ožujka 2017. o tužbama za naknadu štete zbog protutržišnih praksi (JORF br. 59 od 10. ožujka 2017.).

c) Ovlast za sudsku procjenu i kvantifikaciju štete predviđena u članku 17. stavku 1. Direktive 2014/104

70. Što se tiče članka 17. stavka 1. Direktive 2014/104, kao što to proizlazi iz teksta te odredbe, on se prije svega odnosi na standard dokazivanja potreban za kvantifikaciju štete koju je pretrpjela oštećena osoba i na procjenu koju provodi nacionalni sud u pogledu relevantnih dokaza na koje se tužitelj može osloniti kako bi dokazao opseg pretrpljene štete.

71. Prvom rečenicom članka 17. stavka 1. Direktive 2014/104 nameće se obveza državama članicama da osiguravaju da ni teret ni standard dokazivanja potreban za kvantifikaciju štete ne čine ostvarivanje prava na naknadu štete praktički nemogućim ili pretjerano teškim.

72. Odmah napominjem da je ta odredba izraz načela djelotvornosti prava tržišnog natjecanja koje je utvrđeno u sudskoj praksi Suda³⁰.

73. Po mojem mišljenju isto vrijedi za drugu rečenicu članka 17. stavka 1. Direktive 2014/104 kojom se ne uvodi nova bitna obveza koju bi imale stranke postupka.

74. Dakle, time što ublažava standard dokazivanja potreban za utvrđivanje iznosa pretrpljene štete, tom se odredbom želi uspostaviti ravnoteža u asimetriji informacija koja je dosada bila na štetu tužitelja i riješiti problem zahtjeva da se pretrpljena šteta, osobito u predmetima o zabranjenim sporazumima, kvantificira tako da se procijeni na koji bi se način tržište razvijalo da do povrede nije došlo, a što je gotovo nemoguć zadatak za oštećenu stranu.

75. Također primjećujem da, suprotno članku 17. stavku 2. Direktive 2014/104, članak 17. stavak 1. te direktive ne povlači standard dokazivanja i glavnu obvezu tužitelja da kvantificira i dokaže iznos pretrpljene štete. Tom se odredbom državama članicama samo nudi metoda kvantificiranja iznosa štete time što se potonjima dodjeljuje margina prosudbe koja im omogućava da prilagode standard dokazivanja potreban za utvrđivanje iznosa štete i da tako prihvate niži standard dokazivanja u odnosu na onaj koji se inače zahtijeva kada tužitelji imaju poteškoća s preciznim kvantificiranjem prouzročene štete.

76. Smatram da se na taj način tim instrumentom samo pojačava ono što je usto prirodna zadaća suda u okviru tužbe za naknadu štete, to jest utvrđivanje iznosa pretrpljene štete.

77. S obzirom na prethodno navedeno, mišljenja sam da se članak 17. stavak 1. Direktive 2014/104 može smatrati „postupovnom” odredbom u smislu članka 22. te direktive i da se, kao takav, primjenjuje na tužbu za naknadu štete poput one o kojoj je riječ u glavnom postupku koja se, iako je podnesena nakon stupanja na snagu navedene direktive i nacionalnih odredbi o prenošenju, odnosi na povredu koja je prestala nakon stupanja na snagu iste direktive i tih nacionalnih odredbi.

³⁰ Vidjeti presude Cogeco i od 12. prosinca 2019., Otis Gesellschaft i dr. (C-435/18, EU:C:2019:1069).

d) Presumpcija štete koja proizlazi iz povrede prava tržišnog natjecanja predviđenog u članku 17. stavku 2. Direktive 2014/104

78. Što se tiče pitanja je li članak 17. stavak 2. Direktive 2014/104 materijalna odredba u smislu članka 22. te direktive, valja podsjetiti na to da se u skladu s tom odredbom presumira da kršenja počinjena u obliku kartela uzrokuju štetu. Međutim, prekršitelj ima pravo obaranja te presumpcije.

79. Najprije napominjem da se u toj odredbi ne navodi samo podjela tereta dokazivanja koja se odnosi na postojanje štete (što je postupovno pitanje), nego se u njoj utvrđuje oboriva presumpcija koja se odnosi na postojanje štete koja proizlazi iz predmetnog kartela, što se izravno odnosi na izvanugovornu odgovornost počinitelja povrede pravila prava tržišnog natjecanja.

80. U tom pogledu podsjećam na to da iz sudske prakse Suda proizlazi da svatko može zahtijevati naknadu pretrpljene štete kada postoji uzročna veza između te štete i zabranjenog sporazuma ili djelovanja zabranjenog člankom 101. UFEU-a³¹. Postojanje štete i uzročne veze između navedene štete i počinjene povrede prava tržišnog natjecanja nedvojbeno su pretpostavke za utvrđivanje izvanugovorne građanske odgovornosti.

81. U tom kontekstu smatram da svrha presumpcije utvrđene u članku 17. stavku 2. Direktive 2014/104 nije isključivo dokazna. Suprotno tomu, dodjelom tereta dokazivanja počinitelju povrede i oslobađanjem oštećene osobe od obveze da dokaže postojanje pretrpljene štete zbog zabranjenog sporazuma ili uzročne veze između te štete i tog zabranjenog sporazuma, ta je pretpostavka izravno povezana s pripisivanjem izvanugovorne građanske odgovornosti dotičnom počinitelju povrede te, slijedom toga, izravno utječe na njegovu pravnu situaciju. Stoga mi se čini da je članak 17. stavak 2. Direktive 2014/104, i osobito njegova prva rečenica, pravilo koje je usko povezano s postojanjem, pripisivanjem i opsegom izvanugovorne odgovornosti poduzetnika koji su povrijedili članak 101. UFEU-a svojim sudjelovanjem u zabranjenom sporazumu. Međutim, iz sudske prakse se može zaključiti da se takva pravila mogu kvalificirati kao „materijalna pravila”³².

82. U tom pogledu valja dodati da Sud nije priznao retroaktivni učinak drugim odredbama Direktive 2014/104 koje su također usko povezane s utvrđivanjem odgovornosti počinitelja povrede. Na primjer, u presudi *Skanska Industrial Solutions i dr.*, Sud je smatrao da članak 11. stavak 1. te direktive, koji se odnosi na utvrđivanje solidarne odgovornosti poduzetnika koji su povrijedili pravo tržišnog natjecanja zajedničkim postupcima, nije primjenjiv *ratione temporis* na predmetne činjenice koje su se odnosile na tužbu za naknadu štete podnesenu nakon kartela koji je do doveo do te tužbe³³.

83. Usto, kao što je to Komisija istaknula, u području međunarodnog privatnog prava, naznake idu u prilog jačanju stajališta u skladu s kojim se odredbe kojima se uvode presumpcije, kao što je ona utvrđena u članku 17. stavku 2. Direktive 2014/104, mogu kvalificirati kao materijalne odredbe³⁴.

³¹ Vidjeti presudu od 5. lipnja 2014., *Kone i dr.* (C-557/12, EU:C:2014:1317, t. 22. i navedena sudska praksa).

³² Vidjeti presudu od 1. srpnja 2004., *Tsapalos i Diamantakis* (C-361/02 i C-362/02, EU:C:2004:401, t. 20.).

³³ Vidjeti presudu od 14. ožujka 2019. (C-724/17, EU:C:2019:204, t. 34.).

³⁴ Vidjeti u tom smislu članak 15. točku (c) Uredbe (EZ) br. 864/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. o pravu koje se primjenjuje na izvanugovorne obveze („Rim II”) (SL 2007., L 199, str. 40.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 6., str. 73.) i članak 12. stavak 1. točku (c) Uredbe (EZ) br. 593/2008 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. lipnja 2008. o pravu koje se primjenjuje na ugovorne obveze (Rim I) (SL 2008., L 177, str. 6.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 6., str. 109. i ispravci SL 2015., L 66, str. 22. i SL 2019., L 149, str. 85.).

84. S obzirom na prethodno navedeno, mišljenja sam da se, za razliku od članka 17. stavka 1. Direktive 2014/104, članak 17. stavak 2. te direktive može smatrati „postupovnom” odredbom u smislu članka 22. stavka 1. navedene direktive zbog čega se nacionalno zakonodavstvo doneseno radi usklađivanja s tom odredbom ne primjenjuje na pretpostavke za utvrđivanje odgovornosti koje su ispunjene prije stupanja na snagu tih nacionalnih odredbi o prenošenju.

85. Međutim, kao što je objašnjeno u točkama 139. do 141. ovog mišljenja, to tumačenje ni na koji način ne sprječava nacionalne sudove da primjene presumpcije koje se odnose na standard dokazivanja u pogledu postojanja štete a koje su postojale prije odnosnih nacionalnih odredbi o prenošenju, čiju usklađenost sa zahtjevima prava Unije treba ocijeniti vodeći osobito računa o općim načelima ekvivalentnosti i djelotvornosti.

86. U tim okolnostima predlažem da se na treće prethodno pitanje odgovori na način da članak 22. stavak 1. Direktive 2014/104 treba tumačiti na način da mu se ne protivi primjena nacionalnih odredbi o prenošenju koje su donesene radi usklađivanja s člankom 17. stavkom 1. te direktive, koji se odnosi na ovlašćivanje nacionalnih sudova da procijene iznos štete, na štetu pretrpljenu zbog povrede prava tržišnog natjecanja koja je prestala prije stupanja na snagu nacionalnog zakonodavstva o prenošenju u okviru postupka za naknadu štete pokrenutog nakon stupanja na snagu nacionalne odredbe o prenošenju. Članak 22. stavak 1. navedene direktive treba tumačiti na način da mu se protivi primjena nacionalnih odredbi koje su donesene radi provedbe članka 17. stavka 2. iste direktive, kojim se predviđa oboriva presumpcija o šteti prouzročenoj kartelima, na povrede počinjene prije stupanja na snagu nacionalnog zakonodavstva o prenošenju u okviru postupka za naknadu štete pokrenutog nakon stupanja na snagu nacionalne odredbe o prenošenju.

C. Prvo prethodno pitanje

87. S obzirom na odgovore koje predlažem na drugo i treće pitanje, prema mojem mišljenju, nije potrebno odgovoriti na prvo prethodno pitanje.

88. Prvo prethodno pitanje sastoji se od dvaju dijelova.

89. S jedne strane, svojim prvim pitanjem sud koji je uputio zahtjev pita o obvezama koje države članice imaju na temelju primarnog prava, odnosno učinku članka 101. UFEU-a i načela djelotvornosti kako bi se odredilo primjenjuju li se članak 10. stavak 3., članak 17. stavak 1. druga rečenica i članak 17. stavak 2. Direktive 2014/104 na situaciju kao što je ona o kojoj je riječ u glavnom postupku. Stoga se postavlja pitanje zahtijeva li se člankom 101. UFEU-a i načelom djelotvornosti da se prva prijelazna odredba Kraljevske uredbe sa zakonskom snagom 9/2017 tumači na način da se izmjene Zakona o zaštiti tržišnog natjecanja u pogledu rokova zastare, oborive presumpcije o šteti u okviru kartela i kvantifikacije štete primjenjuju na postupke pokrenute nakon stupanja na snagu te kraljevske uredbe sa zakonskom snagom, kao u slučaju postupka koji je predmet glavnog postupka, uključujući slučajeve u kojima se postupak odnosi na činjenice i sankcije koje su prethodile stupanju na snagu navedene kraljevske uredbe sa zakonskom snagom.

90. S druge strane, sud koji je uputio zahtjev traži od Suda da odluči o usklađenosti odredbi španjolskog prava, i konkretnije o odredbi koja se odnosi na izvanugovornu odgovornost, koja je alternativna pravna osnova tužbe za naknadu štete u predmetu u kojem je riječ u glavnom postupku, s člankom 101. UFEU-a i načelom djelotvornosti, u slučaju da članci 10. i 17. Direktive 2014/104 nisu primjenjivi *ratione temporis*.

91. Što se tiče prvog dijela prvog prethodnog pitanja, napominjem da se načelom djelotvornosti ne može nalagati retroaktivna primjena materijalnih odredbi Direktive 2014/104. To bi bilo protivno općim načelima prava, kao što je načelo pravne sigurnosti. Stoga smatram da je činjenica da je španjolski zakonodavac odlučio da su odredbe kojima se prenose članak 10. i članak 17. stavak 2. te direktive materijalne odredbe koje se ne primjenjuju retroaktivno, što je kvalifikacija koja je u skladu s pravom Unije, kao što se to objasnilo u analizi drugog i trećeg prethodnog pitanja, u skladu s načelom djelotvornosti. Međutim, isto se rasuđivanje ne primjenjuje na članak 17. stavak 1. navedene direktive koji je postupovna odredba i koji se može primjenjivati na tužbu za naknadu štete koja je predmet ovog slučaja.

92. Što se tiče drugog dijela tog pitanja, najprije napominjem da se zabranom retroaktivnosti nacionalnih zakonodavstava o prenošenju materijalnih odredbi Direktive 2014/104 na temelju članka 22. stavka 1. te direktive, u pogledu pretpostavki za utvrđivanje odgovornosti koje su ispunjene prije stupanja na snagu nacionalnog zakonodavstva o prenošenju, ne isključuje da države članice primjenjuju svoje nacionalno zakonodavstvo na temelju načela djelotvornosti i u skladu s obvezama koje su već imale na načela djelotvornosti³⁵.

93. Stoga nije sporno da je, u nedostatku propisa Unije iz tog područja koji se primjenjuje *ratione temporis*, na unutarnjem pravnom poretku svake države članice da uredi načine ostvarivanja prava na naknadu štete koja proizlazi iz povrede članaka 101. i 102. UFEU-a kako bi se zajamčilo da prava koja osobe izvode iz izravnog učinka tih pravila, pod uvjetom da ta nacionalna pravila nisu manje povoljna od onih kojima se uređuju slična pravna sredstva u unutarnjem pravu (načelo ekvivalentnosti) i da ne učine praktično nemogućim ili pretjerano otežanim izvršavanje prava dodijeljenih pravom Unije (načelo djelotvornosti)³⁶.

94. U tom pogledu valja podsjetiti na to da članak 101. UFEU-a proizvodi izravne učinke u odnosima među pojedincima i stvara prava za pojedince koja nacionalni sudovi moraju očuvati. Stoga puna učinkovitost članka 101. UFEU-a zahtijeva da svatko tko je pretrpio štetu treba moći zatražiti ne samo naknadu za stvarni gubitak (*damnum emergens*), nego i za dobitak uskraćen toj osobi (izmakla dobit ili *lucrum cessans*) te kamate³⁷.

95. Sud je pojasnio sadržaj i doseg te sudske prakse u pogledu posebnih aspekata postupaka za naknadu štete. Stoga je proglasio da se načelu djelotvornosti protivi nacionalni propis kojim se ostvarivanje prava na potpunu naknadu štete čini „praktički nemogućim ili pretjerano teškim”³⁸.

96. Valja napomenuti i da javnu provedbu prava tržišnog natjecanja i privatnu provedbu prava tržišnog natjecanja treba smatrati sredstvima koja imaju zajednički cilj poštovanja prava tržišnog natjecanja. U tom pogledu napominjem da se u sudskoj praksi Suda priznalo da pravo na naknadu štete prouzročene povredom prava tržišnog natjecanja osnažuje operativnu prirodu pravila o tržišnom natjecanju Unije i može odvratiti od sporazuma ili djelovanja koji su često prikriiveni, a koji mogu ograničiti ili narušiti tržišno natjecanje. S tog stajališta, postupci za naknadu štete pred nacionalnim sudovima mogu znatno pridonijeti održavanju djelotvornog tržišnog natjecanja u Europskoj uniji³⁹. Stoga, iako se u okviru javne provedbe prava tržišnog

³⁵ Vidjeti uvodnu izjavu 11. Direktive 2014/104.

³⁶ Vidjeti presude od 20. rujna 2001., *Courage i Crehan* (C-453/99, EU:C:2001:465, t. 29.); od 5. lipnja 2014., *Kone i dr.* (C-557/12, EU:C:2014:1317, t. 24.) i presudu *Cogeco* (t. 42.).

³⁷ Vidjeti u tom smislu presudu od 13. srpnja 2006., *Manfredi i dr.* (C-295/04 do C-298/04, EU:C:2006:461, t. 95.).

³⁸ Vidjeti presude *Cogeco* (t. 38. do 55.) i od 12. prosinca 2019., *Otis Gesellschaft i dr.* (C-435/18, EU:C:2019:1069, t. 25. i navedena sudska praksa).

³⁹ Vidjeti presudu od 14. lipnja 2011., *Pfleiderer* (C-360/09, EU:C:2011:389, t. 29.).

natjecanja odvrćući učinak očituje u sankcijama koje su izrekla tijela nadležna za tržišno natjecanje, taj se odvrćući učinak u okviru privatne provedbe prava tržišnog natjecanja osigurava uz rizik da će poduzetnici koji su sudjelovali u kartelu biti suočeni s velikim brojem postupaka za naknadu štete koje bi pokrenule potencijalno oštećene stranke u različitim pravosudnim sustavima (osobito ako je povreda prava tržišnog natjecanja prekogranične prirode i obuhvaća nekoliko država članica, kao što je to slučaj u ovom predmetu).

1. Ispitivanje sustava zastare predviđenog španjolskim Građanskim zakonikom s obzirom na načelo djelotvornosti

97. Sud je utvrdio elemente koje treba uzeti u obzir kako bi se odredilo je li poseban sustav zastare u skladu s načelom djelotvornosti. Konkretnije, Sud je presudio da valja uzeti u obzir sve elemente zastare i konkretnije, kao prvo, trajanje roka zastare⁴⁰, kao drugo, pitanje počinje li rok teći prije nego što žrtva sazna za pretrpljenu štetu⁴¹ i, kao treće, pitanje može li se u odnosu na taj rok odrediti zastoj ili prekid⁴².

98. Stoga valja ispitati usklađenost sustava izvanugovorne odgovornosti koji se predviđa španjolskim Građanskim zakonikom s obzirom na te kriterije.

a) Trajanje roka zastare

99. Sud je presudio da trajanje roka zastare ne može biti „kratko u mjeri u kojoj, zajedno s drugim pravilima o zastari, čini ostvarivanje prava na zahtijevanje naknade štete praktički nemogućim ili pretjerano teškim”⁴³.

100. Napominjem da je rok od jedne godine koji se predviđa sustavom izvanugovorne odgovornosti iz španjolskog Građanskog zakonika znatno kraći u odnosu na razdoblje od pet godina koje se predviđa u članku 10. stavku 1. Direktive 2014/104.

101. Međutim, napominjem da, s obzirom na kriterije koji su utvrđeni u sudskoj praksi Cogeco, valja uzeti u obzir sve elemente predmetnog sustava zastare⁴⁴. Stoga pri ispitivanju djelotvornosti nije dovoljno izolirano razmatrati pojedine elemente nacionalnog sustava zastare⁴⁵.

102. Prije analize početka i događaja zbog kojeg je počeo teći rok zastare, ističem da se u ovom predmetu nije postavilo pitanje određivanja zastoja ili prekida roka zastare (unatoč njegovoj važnosti za utvrđivanje je li rok od jedne godine u skladu s kriterijima koji su utvrđeni u sudskoj praksi Suda u presudi Cogeco). Što se tiče elemenata koje treba uzeti u obzir kako bi se zajamčilo poštovanje načela djelotvornosti na toj razini, upućujem na analizu Suda u navedenoj presudi Cogeco⁴⁶.

⁴⁰ Vidjeti presudu Cogeco, t. 48.

⁴¹ Vidjeti presudu Cogeco, t. 49.

⁴² Vidjeti presudu Cogeco, t. 51.

⁴³ Vidjeti presudu Cogeco, t. 48.

⁴⁴ Vidjeti presudu Cogeco, t. 45.

⁴⁵ Vidjeti mišljenje nezavisne odvjetnice J. Kokott u predmetu Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, t. 81.).

⁴⁶ Vidjeti presudu Cogeco, t. 44. do 55.

b) Dies a quo za izračun roka zastare

103. Ako Sud zaključi da se članak 10. Direktive 2014/104 ne primjenjuje na tužbu za naknadu štete poput one u glavnom postupku, nacionalni je sud u načelu dužan primijeniti rok zastare od jedne godine koji se predviđa općim sustavom izvanugovorne odgovornosti iz članka 1902. Građanskog zakonika i odrediti *dies a quo* za izračun roka zastare.

104. U tom pogledu tuženici smatraju da je rok zastare iz članka 1902. španjolskog Građanskog zakonika počeo teći od datuma objave priopćenja za medije, odnosno 19. srpnja 2016. Budući da je tužitelj podnio tužbu 1. travnja 2018., ta je tužba stoga zastarjela.

105. Tužitelj, španjolska vlada i Komisija pak tvrde da kao *dies a quo* treba utvrditi dan objave sažetka Komisijine odluke u *Službenom listu Europske unije*, odnosno 6. travnja 2017., što znači da u ovom slučaju postupak za naknadu štete nije zastario.

106. Najprije podsjećam na to da je Sud presudio da se načelom djelotvornosti zahtijeva da nacionalni propis kojim se utvrđuje datum od kojeg počinje teći rok zastare treba prilagoditi posebnostima prava tržišnog natjecanja i ciljevima provođenja pravila tog prava od strane dotičnih osoba⁴⁷. Sud je također odlučio o događaju od kojeg počinje teći rok zastare, pri čemu je pojasnio da je, kako bi oštećena osoba mogla podnijeti tužbu za naknadu štete, nužno da zna tko je počinitelj povrede prava tržišnog natjecanja⁴⁸.

107. Te kriterije nalazimo i u članku 10. stavku 2. Direktive 2014/104 koji predviđa da početak izračuna roka zastare ovisi o ispunjenju dvaju kumulativnih uvjeta, odnosno, s jedne strane, prestanku povrede prava tržišnog natjecanja i, s druge strane, znanju za određene informacije koje su neophodne za pokretanje postupka za naknadu štete⁴⁹.

108. U ovom se slučaju sud koji je uputio zahtjev pita koji dokument, između objave priopćenja za medije ili objave sažetka odluke u *Službenom listu Europske unije* (i verzije te odluke koja nije klasificirana oznakom tajnosti na internetskoj stranici Komisijine Glavne uprave za tržišno natjecanje), može kvalificirati kao relevantan događaj od kojeg se razumno može smatrati da je tužitelj saznao za informacije koje su neophodne za pokretanje postupka za naknadu štete.

109. Kako bi se odgovorilo na to pitanje, valja analizirati predmet, prirodu i osobito sadržaj priopćenja za medije i usporediti ih sa sažetkom odluke objavljene u *Službenom listu Europske unije* u takozvanom predmetu „Kamioni”. Valja postaviti pitanje i o postojanju moguće obveze dužne pažnje koju trebaju ispuniti oštećene stranke u okviru privatne provedbe članka 101. UFEU-a.

1) Objava priopćenja za medije i Komisijinih odluka

110. U skladu s člankom 30. Uredbe br. 1/2003, Komisija je dužna objaviti odluke koje je donijela na temelju članaka 7., 9., 10. i 24. te uredbe.

⁴⁷ Vidjeti presudu Cogeco, t. 47.

⁴⁸ Vidjeti presudu Cogeco, t. 48., 49. i 50.

⁴⁹ Tako smatram da je analiza koja slijedi isto tako relevantna za utvrđivanje *dies a quo* u slučaju poput onog u kojem se primjenjuje članak 10. te direktive.

111. Komisija ispunjava tu obvezu time što objavljuje u *Službenom listu Europske unije* sažetak odluka donesenih na temelju članka 101. i/ili 102. UFEU-a na svim službenim jezicima „nedugo” nakon njihova donošenja⁵⁰.

112. Komisijina Glavna uprava za tržišno natjecanje također obično objavljuje „u najkraćem roku” verzije odluka donesenih na temelju članka 101. ili 102. UFEU-a koje nisu klasificirane oznakom tajnosti na svojoj internetskoj stranici, iako se odluke, za razliku od sažetaka, objavljuju samo na jeziku postupka. Zbog obveze zaštite poslovnih tajni i povjerljivih informacija stranaka, te se javne verzije obično objavljuju određeno vrijeme nakon donošenja tih odluka⁵¹.

113. Podsjećam na to da je u ovom predmetu Komisija donijela odluku 19. srpnja 2016. Istog je dana najavila donošenje te odluke u priopćenju za medije dostupnom na njezinoj internetskoj stranici⁵². Nadalje, Komisija je 6. travnja 2017. objavila sažetak navedene odluke u *Službenom listu Europske unije*. Istog je datuma Komisija objavila privremenu verziju te odluke koja nije klasificirana oznakom tajnosti na internetskoj stranici Glavne uprave za tržišno natjecanje.

2) Postojanje obveze pružanja informacija koju ima stranka oštećena povredom prava tržišnog natjecanja

114. S obzirom na prethodno navedeno, postavlja se pitanje postoji li obveza za potencijalno oštećene stranke da ispune određenu obvezu dužne pažnje prilikom postupanja sa svojim predmetima kako bi dobile potrebne informacije koje im omogućuju da pokrenu postupak za naknadu štete i, ako takva obveza postoji, u kojoj se mjeri tom obvezom dužne pažnje zahtijeva da se postupi u skladu objavama Komisijinih priopćenja za medije koja se odnose na odluke donesene u skladu s člankom 101. UFEU-a.

115. Čini se da tuženici tvrde da se, s obzirom na to da su žalitelji biliiskusni poduzetnici ili stručnjaci, takva obveza dužne pažnje treba zahtijevati. Prema mišljenju tih stranaka, određeni broj naznaka, kao što je medijska pokrivenost donošenja odluke na dan objave priopćenja za medije ili činjenica da se čini da su odvjetnički uredi, investicijski fondovi i drugi stručnjaci koji sudjeluju u sličnim zahtjevima za naknadu štete najavili mogućnost pokretanja postupaka protiv proizvođača kamiona, upućuje na to da kupci kamiona ne mogu tvrditi da ne znaju za odluku koju je donijela Komisija.

116. Stoga prema mišljenju tuženikâ, treba smatrati da je tužitelj znao za povredu od dana objave priopćenja za medije i mogao je pokrenuti postupak za naknadu štete ili barem odrediti prekid roka zastare slanjem dopisa od istog datuma, što se čini da je bio slučaj s drugim kupcima kamiona koji trenutačno vode postupke protiv proizvođača kamiona pred španjolskim sudovima.

117. Ne osporavam činjenicu da je na datum objave priopćenja za medije određen broj dionika koji su aktivni na tržištu obuhvaćenom zabranjenim sporazumom znalo za činjenicu da je Komisija donijela takvu odluku. Također je jasno da je, s obzirom na trajanje istrage i priopćenja za medije koje je Komisija objavila tijekom istrage (o kojima je vjerojatno izvješteno u medijima u

⁵⁰ Vidjeti uvodnu izjavu 148. Obavijesti o najboljoj praksi za vođenje postupka u vezi s člancima 101. i 102. UFEU-a (SL 2011., C 308, str. 6.).

⁵¹ Vidjeti uvodnu izjavu 149. Obavijesti o najboljoj praksi za vođenje postupka u vezi s člancima 101. i 102. UFEU-a..

⁵² Vidjeti https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_2582.

nekoliko država članica)⁵³, kao i posljedice o kojima je riječ za kupce tih proizvoda, razumno očekivati da je dio tržišta znao za Komisijinu istragu koja je bila u tijeku i *a fortiori* za odluku koju je potonja donijela.

118. Ne smatram ipak da žrtve povreda tržišnog natjecanja imaju opću obvezu dužne pažnje kojom im se nalaže da postupaju u skladu s objavom takvih priopćenja za medije.

119. Točno je da se ne može isključiti da se u određenim pravosudnim sustavima postupci za naknadu štete pokreću nakon objave priopćenja za medije, to jest čak i prije⁵⁴. Međutim, tom se praksom (koja uostalom nije općeprihvaćena osobito s obzirom na različite pristupe država članica u pogledu trenutka od kojeg počinje teći rok zastare⁵⁵), prema mojem mišljenju, ne stvara „obveza dužne pažnje” kojom se svim žrtvama povreda prava tržišnog natjecanja nalaže da pokrenu postupke za naknadu štete na temelju navedenih priopćenja za medije.

120. S obzirom na prethodno navedeno ne može pretpostaviti da je, nakon same objave Komisijina priopćenja za medije na njezinoj internetskoj stranici, dotična oštećena osoba znala za sve informacije koje su neophodne za ostvarivanje njezina prava na podnošenje tužbe za naknadu štete. Poput Komisije, smatram da se činjenicom da se od potencijalno oštećene stranke zahtijeva da dokaže pretjerano visok stupanj dužne pažnje, odnosno da se ide dalje od onoga za što je ta stranka razumno mogla znati, povređuje njezino pravo da zatraži naknadu štete koja je prouzročena protutržišnom praksom. Stoga se načelom pune učinkovitosti članaka 101. i 102. UFEU-a i načelom pravne sigurnosti koje je svojstveno utvrđivanju zastare zahtijeva da ta obveza dužne pažnje nije previše ograničavajuća za osobu koja traži naknadu štete⁵⁶.

121. Naposljetku, napominjem da se čini da se u sudskoj praksi određenih država članica utvrđuje razlika između „profesionalnih potrošača” ili velikih poduzetnika i „običnih” potrošača u pogledu te navodne „obveze dužne pažnje”. Prema prvonavedenim potrošačima treba postupati kao da imaju veću obvezu dužne pažnje od drugonavedenih potrošača, kojom im se nalaže da postupaju u skladu s objavom Komisijina priopćenja za medije.

122. Iako je u konačnici na nacionalnom sudu da ispita u svakom slučaju zasebno nalaže li se obvezom dužne pažnje oštećenoj osobi da prati razvoj predmeta tržišnog natjecanja kako bi ostvarila svoja prava, smatram da utvrđivanje takve razlike između oštećenih osoba može povećati nesigurnost (koja već postoji) u području privatne provedbe članka 101. UFEU-a. Budući da okolnosti u kojima djeluju potencijalno oštećene stranke nisu jednake, stupanj dužne pažnje koji se zahtijeva u svakom slučaju nužno ovisi o mnoštvu kriterija kojima se upućuje na posebne okolnosti potencijalno oštećene stranke, kao što su primjerice veličina predmetnog kupca, količina ili volumen kupljenog proizvoda, struktura tržišta, uvjeti te kupnje i drugim

⁵³ U tom pogledu valja napomenuti da je Komisija 2011. potvrdila da je provela nenajavljene pretrage u okviru svoje istrage u sektoru proizvodnje kamiona (vidjeti informativni članak od 18. siječnja 2011. „Antritrust: Commission confirms unannounced inspections in the truck sector”, dostupan samo na engleskom jeziku na internetskoj stranici https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_11_29). Nadalje, Komisija je 2014. također potvrdila u priopćenju za medije da je uputila obavijest o preliminarno utvrđenim činjenicama u postupku proizvođačima kamiona za koje se sumnja da su sudjelovali u kartelu (vidjeti priopćenje za medije od 20. studenoga 2014., „Karteli: Komisija upućuje obavijest o preliminarno utvrđenim činjenicama u postupku proizvođačima kamiona za koje se sumnja da su sudjelovali u kartelu”, dostupno na engleskom, francuskom i njemačkom jeziku na internetskoj stranici https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_14_2002). Međutim, u tim se dvama dokumentima ne utvrđuju poduzetnici koji su predmet istrage ni zemljopisna tržišta, ni predmetni proizvodi ili trajanje povrede koja je pod istragom u tom razdoblju.

⁵⁴ Thomas, B., i Aubin, F., in Amaro, R. (ed.), *Private Enforcement of Competition Law in Europe*, 1. izdanje, Bruxelles, Bruylant, 2021., „Chapter 7 - Limitation period”, str. 170. do 172.

⁵⁵ Van Bael & Bellis, *Competition Law of the European Union*, 6. izdanje, Kluwer Law International, 2021., „Chapter 11: Private Enforcement”, str. 1322.

⁵⁶ Vidjeti presudu od 20. rujna 2001., Courage i Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465, t. 26.).

kriterijima koji dokazuju praktičnu poteškoću utvrđivanja takve razlike. Stoga smatram da, barem što se tiče priopćenja za medije i odluka koje je Komisija donijela u području povreda povezanih s pravom tržišnog natjecanja, treba utvrditi jasne i predvidljive kriterije u pogledu „saznanja”, kao što je povezivanje (primjerice na temelju presumpcije) s objavom sažetka Komisijine odluke u *Službenom listu Europske unije*.

123. S obzirom na prethodno navedeno, smatram da u okviru takozvanih „follow-on” tužbi za utvrđivanje odgovornosti, povezivanje s objektivnim elementom kao što je objava Komisijine odluke kojom se utvrđuje ta povreda u *Službenom listu Europske unije*, što je posljednja faza javne provedbe članka 101. UFEU-a, omogućuje jasno, precizno i transparentno utvrđivanje trenutka od kojeg je rok zastare počeo teći za poduzetnike koji su sudjelovali u kartelu i oštećene stranke. Stoga pravo oštećene stranke da pokrene postupak za naknadu štete nakon protutržišnog ponašanja postoji prilikom donošenja Komisijine odluke kojom se utvrđuje to ponašanje i, konkretnije, prilikom njezine objave u *Službenom listu Europske unije*.

124. Osim toga, napominjem da mi je, s obzirom na sadržaj sažetka odluke, teško shvatiti razlog iz kojeg se taj sažetak ne može objaviti istog dana kad Komisija donese odluku i kad se objavi priopćenje za medije. Naime, za razliku od verzije odluke koja nije klasificirana oznakom tajnosti, u pogledu koje se vremensko odstupanje između datuma donošenja odluke i objave njezine verzije koja nije klasificirana oznakom tajnosti opravdava potrebom da se zaštite poslovne tajne i povjerljive informacije stranaka, čini se da takva potreba nije nužna u pogledu objave sažetka odluke u *Službenom listu Europske unije*⁵⁷.

3) Sadržaj priopćenja za medije i Komisijine odluke u takozvanom predmetu „Kamioni”

125. Najprije valja napomenuti da, u odnosu na sažetke odluka objavljenih u *Službenom listu Europske unije*, priopćenja za medije općenito sadržavaju manje detaljnije informacije o ponašanju koja narušavaju tržišno natjecanje i razloge iz kojih ta ponašanja predstavljaju povredu.

126. Osim toga, priopćenja za medije nisu upućena izravno strankama za koje objavljene informacije mogu biti posebno važne i stoga ne proizvode pravne učinke u pogledu trećih strana. Pravna obavijest u tom smislu nalazi se Komisijinoj internetskoj stranici⁵⁸.

127. U ovom slučaju, za razliku od sažetka odluke u takozvanom predmetu „Kamioni” koji je objavljen na svim službenim jezicima Unije, priopćenje za medije objavljeno je samo na šest službenih jezika⁵⁹. Osim toga, naglašavam da nije objavljeno na španjolskom jeziku koji je jezik zemlje podrijetla tužitelja iz glavnog postupka. Napominjem i da se u priopćenju za medije upućuje na mogućnost kojom raspoložu osobe ili poduzetnici oštećeni protutržišnim praksama, kao što su one koje su opisane, da pokrenu postupak pred sudovima država članica i traže naknadu štete⁶⁰.

⁵⁷ Napominjem u tom pogledu da vremensko odstupanje između objave sažetka odluke u *Službenom listu Europske unije* nekoliko mjeseci nakon njezina donošenja i objave priopćenja za medije na dan donošenja te odluke može stvoriti pravnu nesigurnost koja ugrožava učinkovitu i dosljednu primjenu prava tržišnog natjecanja u Uniji s obzirom na različite pristupe država članica u pogledu *dies a quo*.

⁵⁸ Vidjeti u tom smislu: https://ec.europa.eu/info/legal-notice_hr.

⁵⁹ Priopćenje za medije objavljeno je na njemačkom, engleskom, francuskom, talijanskom, nizozemskom i švedskom jeziku.

⁶⁰ Javno su dostupne poveznice na Direktivu 2014/104 kao i na internetsku stranicu Komisijine Glavne uprave za tržišno natjecanje koja sadržava više informacija o postupcima za naknadu štete u predmetima zabranjenih sporazuma i zlouporabe vladajućeg položaja kao i praktičan vodič o načinu kvantifikacije štete prouzročene povredama pravila o tržišnom natjecanju.

128. Sada valja ispitati ključne odredbe priopćenja za medije koje omogućuju oštećenoj stranci da pokrene postupak za naknadu štete.

129. Kao prvo, u priopćenju za medije ne utvrđuju se konkretni adresati odluke (društvo majka i eventualna društva kćeri na koja se odnosi odluka nisu sva navedena) i ne navodi se pravni naziv pravnih subjekata koji su adresati odluke⁶¹, nego samo trgovački nazivi uključenih poduzetnika. Suprotno tomu, u sažetku odluke navode se počinitelji povrede.

130. Kao drugo, priopćenje za medije ne sadržava dovoljno detaljan opis povrede i osobito točne vrste kamiona koji su obuhvaćeni povredom. Navodi se samo da se povreda odnosi na „srednje teške” kamione (težine između 6 i 16 tona) i „teške” kamione (težine veće od 16 tona), dok se u sažetku odluke pojašnjava da su kamioni s nadogradnjom kao što su tegljači uključeni u srednje teške i teške kamione te da se odluka ne odnosi na poslijeprodajne usluge ili druge usluge ili jamstva koja se odnose na kamione niti na prodaju rabljenih kamiona ili bilo kakve druge robe ili usluge.

131. Kao treće, u priopćenju za medije ne navodi se točno trajanje povrede ni trajanje te povrede koje se pripisuje svakom pravnom subjektu koji je adresat odluke. Navodi se samo da je povreda „trajala 14 godina, od 1997. do 2011.,” dok se u sažetku odluke navodi točno trajanje (od 17. siječnja 1997. do 18. siječnja 2011.), pri čemu se pojašnjava trajanje koje se pripisuje svakom od predmetnih poduzetnika koje se odnosi na njihovo sudjelovanje u utvrđenom kartelu.

132. Međutim, ti su elementi, prema mojem mišljenju, ključne indicije koje oštećenoj osobi omogućuju da utvrdi je li povreda počinjena na zemljopisnom tržištu koje se na nju odnosi i tijekom razdoblja kad je ta oštećena osoba doista kupila vrstu i model kamiona koji su predmet kartela.

133. S obzirom na prethodno navedeno i uzimajući u obzir cilj i prirodu priopćenja za medije i osobito njihov sadržaj, očito je, prema mojem mišljenju, da oštećena stranka nije mogla biti u položaju da raspolaže elementima koji joj omogućuju pokretanje postupka za naknadu štete tek od datuma objave sažetka odluke u *Službenom listu Europske unije*.

134. U tom smislu primjećujem da se čini da, prema očitovanjima španjolske vlade a što treba provjeriti sud koji je uputio zahtjev, španjolski sudovi pravila o zastari tumače u okviru tužbi za naknadu štete utemeljenih na članku 1902. Građanskog zakonika, zbog čega rok zastare od jedne godine počinje teći tek od objave sažetka Komisijinih odluka u *Službenom listu Europske unije*.

135. Stoga smatram da u predmetu kao što je onaj o kojem je riječ u glavnom postupku tužba nije zastarjela.

2. Presumpcija štete s obzirom na načelo djelotvornosti prava tržišnog natjecanja

136. Što se tiče dokaza o postojanju štete koja je prouzročena tužitelju, taj dokaz treba podnijeti u skladu s općim pravnim sustavom s obzirom na neprimjenjivost članka 17. stavka 2. Direktive 2014/104 koja je utvrđena prilikom analize trećeg prethodnog pitanja.

⁶¹ Međutim, valja istaknuti da su se nakon preuzimanja priopćenja za medije, nekoliko dana nakon njegove objave (25. srpnja 2016.), u odjeljku koji se odnosi na takozvani predmet „Kamioni” na internetskoj stranici Komisijine Glavne uprave za tržišno natjecanje, pravni nazivi poduzetnika koji su adresati Komisijine odluke već nalazili na vrhu stranice koja se odnosi na taj predmet (vidjeti https://ec.europa.eu/competition/elojade/isef/case_details.cfm?proc_code=1_39824). Stoga se ne može isključiti da su osobe koje su pogledale priopćenje za medije mogle znati za identitet adresata odluke.

137. Kao prvo, napominjem da se člankom 16. stavkom 1. Uredbe br. 1/2003, kojim se kodificira sudska praksa Suda i osobito presuda Masterfoods i HB⁶², predviđa da, kada nacionalni sudovi odlučuju o sporazumima, odlukama ili postupanjima iz članka 101. ili članka 102. UFEU-a koji su već bili predmet Komisijine odluke, ti sudovi ne mogu donositi odluke suprotne odluci koju je donijela Komisija.

138. Time bi se, prema mojem mišljenju, moglo olakšati utvrđenje uzročne veze između povrede (koja je već utvrđena Komisijinom odlukom) i pretrpljene štete a da se pritom članak 17. stavak 2. Direktive 2014/104 ne primijeni retroaktivno.

139. Kao drugo, kao što sam naveo u točki 85. ovog mišljenja, ništa ne sprječava nacionalne sudove da primijene presumpcije koje se odnose na teret dokazivanja postojanja štete koje su postojale prije odnosnih nacionalnih odredbi o prenošenju, čiju usklađenost sa zahtjevima prava Unije treba ocjenjivati vodeći računa o općim načelima ekvivalentnosti i djelotvornosti⁶³.

140. U tom pogledu napominjem da u skladu s uvodnom izjavom 11. Direktive 2014/104, u nedostatku odredbi u pravu Unije (i stoga izvan područja primjene te direktive), nacionalna pravila kojima se uređuje ostvarivanje prava na naknadu štete prouzročene povredom članka 101. UFEU-a, uključujući ona koja se odnose na aspekte koji se ne razmatraju u navedenoj direktivi, kao što je pojam „uzročne veze” između povrede i štete, trebaju poštovati načela djelotvornosti i ekvivalentnosti.

141. To znači da se nacionalna pravila „ne bi smjela formulirati ni primjenjivati tako da ostvarivanje prava na naknadu štete zajamčenog UFEU-om bude pretjerano teško ili praktički nemoguće”, tako da se nacionalnom sudu prepusti margina prosudbe i tumačenja u njegovoj procjeni pretrpljene štete⁶⁴.

142. S obzirom na prethodno navedeno, predlažem da se na prvo prethodno pitanje odgovori da članak 101. UFEU-a treba tumačiti na način da mu se ne protivi tumačenje nacionalnog pravila kojim se isključuje retroaktivna primjena roka zastare za pokretanje postupka od pet godina i oborive presumpcije o šteti prouzročenoj kartelima koji se predviđaju u članku 10. stavku 3. odnosno članku 17. stavku 2. Direktive 2014/104. Međutim, članak 101. UFEU-a i načelo djelotvornosti nameću nacionalnom propisu kojim se uređuje postupak za naknadu štete da rok zastare počinje teći tek od dana objave sažetka Komisijine odluke u *Službenom listu Europske unije*.

V. Zaključci

143. S obzirom na prethodna razmatranja, predlažem Sudu da na prethodna pitanja koja je uputila Audiencia Provincial – León (Provincijski sud u Leónu, Španjolska) odgovori na sljedeći način:

1. Članak 101. UFEU-a treba tumačiti na način da mu se ne protivi tumačenje nacionalnog pravila kojim se isključuje retroaktivna primjena roka zastare za pokretanje postupka od pet godina i oborive presumpcije o šteti prouzročenoj kartelima koji se predviđaju u članku 10. stavku 3. odnosno članku 17. stavku 2. Direktive 2014/104/EU Europskog parlamenta i Vijeća od

⁶² Vidjeti presudu od 14. prosinca 2000., Masterfoods i HB (C-344/98, EU:C:2000:689).

⁶³ Vidjeti uvodnu izjavu 11. Direktive 2014/104.

⁶⁴ Vidjeti uvodnu izjavu 11. Direktive 2014/104.

26. studenoga 2014. o određenim pravilima kojima se uređuju postupci za naknadu štete prema nacionalnom pravu za kršenje odredaba prava tržišnog natjecanja država članica i Europske unije. Međutim, članak 101. UFEU-a i načelo djelotvornosti nameću nacionalnom propisu kojim se uređuje postupak za naknadu štete da rok zastare počinje teći tek od dana objave sažetka odluke Europske komisije u *Službenom listu Europske unije*.

2. Članak 22. stavak 2. Direktive 2014/104 treba tumačiti na način da se članak 10. te direktive ne primjenjuje na postupak za naknadu štete koji se, iako je pokrenut nakon stupanja na snagu navedene direktive i nacionalnih odredbi o prenošenju, odnosi na činjenice i sankcije koje su prethodile stupanju na snagu tih odredbi.
3. Članak 22. stavak 1. Direktive 2014/104 treba tumačiti na način da mu se ne protivi primjena nacionalnih odredbi o prenošenju koje su donesene radi usklađivanja s člankom 17. stavkom 1. te direktive, koji se odnosi na ovlašćivanje nacionalnih sudova da procjene iznos štete, na štetu pretrpljenu zbog povrede prava tržišnog natjecanja koja je prestala prije stupanja na snagu nacionalnog zakonodavstva o prenošenju u okviru postupka za naknadu štete pokrenutog nakon stupanja na snagu nacionalne odredbe o prenošenju. Članak 22. stavak 1. navedene direktive treba tumačiti na način da mu se protivi primjena nacionalnih odredbi koje su donesene radi provedbe članka 17. stavka 2. iste direktive, kojim se predviđa oboriva presumpcija o šteti prouzročenoj kartelima, na povrede počinjene prije stupanja na snagu nacionalnog zakonodavstva o prenošenju u okviru postupka za naknadu štete pokrenutog nakon stupanja na snagu nacionalne odredbe o prenošenju.